INGLIZ TILIDAGI LOGISTIKA HUJJATLARINING JANR-PRAGMATIK XUSUSIYATLARI VA HUJJATLARARO REFERENSIYA

ЖАНРОВО-ПРАГМАТИЧЕСКИЕ ОСОБЕННОСТИ И МЕЖДОКУМЕНТНАЯ РЕФЕРЕНЦИЯ В АНГЛОЯЗЫЧНЫХ ЛОГИСТИЧЕСКИХ ДОКУМЕНТАХ

GENRE-PRAGMATIC FEATURES AND INTERDOCUMENTARY REFERENCE IN ENGLISH LOGISTICS DOCUMENTS

Zebuniso Tolipova
Andijon davlat chet tillari instituti, Andijon, O‘zbekiston
Ixtisoslik: 10.00.11 – Til nazariyasi. Amaliy va kompyuter lingvistikasi
E-mail: tolipovazebuniso002@gmail.com
DOI:https://doi.org/10.5281/zenodo.22926764

Annotatsiya. Tezisda kontrakt, commercial invoice va bill of lading ingliz tilidagi professional logistika diskursining uch mustaqil, ammo o‘zaro bog‘langan janri sifatida tahlil qilinadi. Asosiy e’tibor kommunikativ maqsad, ishtirokchi rollari, nutq aktlari, standart kompozitsion bloklar va hujjatlararo referensiyaga qaratiladi. Raqamli savdo sharoitida ma’lumot maydonlarining semantik izchilligi hujjatning lingvistik sifati bilan bevosita bog‘liqligi ko‘rsatiladi.

Kalit so‘zlar: professional janr, pragmatika, logistika diskursi, kontrakt, commercial invoice, bill of lading, hujjatlararo referensiya, raqamli savdo

Аннотация. В тезисе контракт, коммерческий инвойс и коносамент рассматриваются как три самостоятельных, но взаимосвязанных жанра англоязычного профессионального логистического дискурса. Анализ охватывает коммуникативную цель, роли участников, речевые акты, типовые композиционные блоки и междокументную референцию. Показано, что в условиях цифровой торговли семантическая согласованность информационных полей непосредственно связана с языковым качеством документа.

Ключевые слова: профессиональный жанр, прагматика, логистический дискурс, контракт, коммерческий инвойс, коносамент, междокументная референция, цифровая торговля

Abstract. The thesis examines the contract, commercial invoice and bill of lading as three independent but interconnected genres of English professional logistics discourse. It focuses on communicative purpose, participant roles, speech acts, recurrent compositional blocks and interdocumentary reference. In digital trade, semantic consistency across data fields is shown to be directly related to the linguistic quality and operational reliability of the document chain.

Keywords: professional genre, pragmatics, logistics discourse, contract, commercial invoice, bill of lading, interdocumentary reference, digital trade

© 2026 London International Monthly Conference on Multidisciplinary Research and Innovation. All Rights Reserved.

KIRISH

Professional hujjatning janri uning tashqi shakli bilan emas, avvalo barqaror kommunikativ maqsadi va shu maqsadni amalga oshiruvchi til vositalari bilan belgilanadi. Bhatia janr yondashuvini maxsus maqsadlar uchun ingliz tilini va professional yozuvni tahlil qilishda kommunikativ niyat hamda uni ro‘yobga chiqaruvchi strategiyalar bilan bog‘laydi [1]. Logistika tizimida kontrakt, commercial invoice va bill of lading bitta savdo-tashish zanjiriga kirsa-da, ular turli institutsional harakatlarni bajaradi.

Kontrakt bitimning normativ asosini yaratadi, invoice kelishilgan savdoni miqdor va qiymat ko‘rinishida rasmiylashtiradi, bill of lading esa yukning tashuvchiga topshirilishi va transport holatini hujjatlashtiradi. AQSh International Trade Administration commercial invoiceni sotuvchi va xaridor o‘rtasidagi tovar va to‘lovni ko‘rsatuvchi, bojxona qiymatini aniqlashda ham qo‘llanadigan asosiy hujjatlardan biri sifatida tavsiflaydi [8]. Shu funksional farq har bir janrning pragmatik tuzilishiga ta’sir ko‘rsatadi.

ASOSIY QISM

Kontraktning asosiy pragmatik vazifasi tomonlar o‘rtasidagi kelishuvni majburiyat, huquq, shart va javobgarlik shaklida kodlashdir. Shuning uchun unda direktiv va komissiv nutq aktlari kuchli: bir tomon ma’lum harakatni bajarishga majbur bo‘ladi yoki muayyan sharoitda huquq oladi. Shall, must va may kabi modal birliklar aynan shu pragmatik kuchni ifodalaydi. Zamonaviy tadqiqotlarda shall huquqiy janrga xos belgilangan konvensiya sifatida ham tahlil qilinmoqda [3]. Huquqiy diskurs talqini esa til birliklaridan tashqari ijtimoiy va institutsional kontekstga ham bog‘liq [2].

Commercial invoice pragmatik jihatdan deklarativ va identifikatsion hujjatdir. Unda sotuvchi, xaridor, tovar, miqdor, narx, valyuta, yetkazib berish sharti va hisob raqami kabi axborot maydonlari aniq nomlanadi. Bu janrda uzun izohdan ko‘ra tekshiriladigan ma’lumot ustun bo‘ladi. Natijada gap sintaksisi qisqarib, field label + value modeli kuchayadi. Bunday tuzilish inson o‘qishi uchun ham, elektron ma’lumot almashinuvi uchun ham qulay. Invoice maydonlari boshqa hujjatlardagi tovar tavsifi, miqdor va tomonlar rekvizitlari bilan semantik jihatdan mos kelishi kerak.

Bill of ladingning pragmatik tuzilishi murakkabroq. U yuk qabul qilinganini tasdiqlash, tashish shartlariga dalil bo‘lish va muayyan huquqiy rejimlarda tovar ustidan huquqni amalga oshirishga xizmat qilishi mumkin. UNCITRAL elektron transferable recordlar doirasida bills of ladingni ko‘chiriladigan hujjatlarning tipik misollaridan biri sifatida ko‘rsatadi [6]. Shu sabab bill of ladingda shipper, consignee, notify party, carrier, port of loading, port of discharge, on board, freight prepaid kabi birliklar faqat lug‘aviy ma’no emas, aniq operatsion rol va statusni bildiradi.

Hujjatlararo referensiya logistika diskursining muhim xususiyatidir. Kontraktdagi contract number, tomonlar nomi, goods description, Incoterms sharti yoki delivery date invoice va bill of ladingda boshqa formatda qayta paydo bo‘lishi mumkin. Bu takror oddiy stilistik takror emas; u bitta real bitimni turli institutsional bosqichlarda identifikatsiya qiladi. Shu bois referensial izchillik - ism, sana, miqdor, valyuta, joy nomi va hujjat identifikatorlarining mosligi - matnlararo koherensiyaning amaliy shaklidir.

Raqamli savdo bu xususiyatni yanada kuchaytiradi. UNCITRAL MLETR elektron transferable recordlar uchun axborotning yaxlitligi, identifikatsiyasi va nazorat qilinishini asosiy mezonlar sifatida belgilaydi [6]. UNECEning 2026-yildagi elektron bill of lading bo‘yicha biznes talablari ham eBL jarayonida ma’lumot elementlari va xavfsiz raqamli transferni standartlashtirishga qaratilgan [7]. Shunday qilib, zamonaviy logistika hujjatida “lingvistik aniqlik” faqat grammatik to‘g‘rilik bilan cheklanmaydi; termin, referent va data fieldning butun hujjatlar zanjiri bo‘ylab bir xil ma’noni saqlashi ham zarur.

© 2026 London International Monthly Conference on Multidisciplinary Research and Innovation. All Rights Reserved.

Funksional grammatika nuqtai nazaridan bunday hujjatlar tajriba, munosabat va axborot tuzilishini turli vositalar bilan kodlaydi. Halliday va Matthiessen tilning ma'no yaratishdagi funksional tabiatini ko'rsatadi [4]. Logistika diskursida bu tamoyil yaqqol ko'rinadi: kontrakt "kim nima qilishi shart?" savoliga, invoice "nima, qancha va qancha qiymatda?" savoliga, bill of lading esa "nima qayerdan qayerga, kim tomonidan va qaysi transport statusida?" savoliga javob beradi. Janrlarning pragmatik farqi ularning grammatik va leksik tanlovlarini ham shakllantiradi.

XULOSA

Kontrakt, commercial invoice va bill of lading yagona logistika jarayoniga xizmat qiluvchi, lekin kommunikativ maqsadi va pragmatik kuchi turlicha bo'lgan professional janrlardir. Ularning o'zaro bog'liqligi hujjatlararo referensiya, terminologik izchillik va standart ma'lumot maydonlarida namoyon bo'ladi. Raqamli savdo sharoitida mazkur koherensiya yanada muhimlashadi. Ushbu yondashuv 10.00.11 ixtisosligi doirasida professional diskurs, pragmatika, funksional grammatika va amaliy lingvistika masalalarini birlashtirgan holda tadqiq etish imkonini beradi.

ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Bhatia V. K. A genre-based approach to ESP materials // World Englishes. – 1991. – Vol. 10, No. 2. – P. 153–166. – DOI: 10.1111/j.1467-971X.1991.tb00148.x.
2. Bhatia V. K., Bhatia A. Legal discourse across cultures and socio-pragmatic contexts // World Englishes. – 2011. – Vol. 30, No. 4. – P. 481–495. – DOI: 10.1111/j.1467-971X.2011.01727.x.
3. Brooks T., Hawkins R. D. Shall usage in legal texts is motivated by genre, not writing process // Proceedings of the Linguistic Society of America. – 2026. – Vol. 11, No. 1. – Art. 6137. – DOI: 10.3765/plsa.v11i1.6137.
4. Halliday M. A. K., Matthiessen C. M. I. M. Halliday's Introduction to Functional Grammar. 4th ed. – London; New York: Routledge, 2014. – 808 p.
5. International Chamber of Commerce. International Standard Banking Practice for the Examination of Documents under UCP 600 (ISBP 821E). – Paris: ICC, 2023.
6. UNCITRAL. Model Law on Electronic Transferable Records. – Vienna: United Nations, 2017. – URL: https://uncitral.un.org/en/texts/ecommerce/modellaw/electronic_transferable_records
7. UNECE. Business processes and data interchange of electronic bill of lading based on distributed ledger technology (DLT). Version 1.0. – 2026. – URL: https://unece.org/trade/documents/2026/04/brs-business-processes-and-data-interchange-electronic-bill-lading-based
8. U.S. International Trade Administration. Common Export Documents. – URL: https://www.trade.gov/common-export-documents

© 2026 London International Monthly Conference on Multidisciplinary Research and Innovation. All Rights Reserved.